

Јованка Радић

**О формацијама са суфиксом -ицаи антропонимом у основи
(дијалектолошки, ономастички, логичко-граматички и „феминистички“
аспект)**

Путеви и домети дијалекатске лексикографије

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

2013.

49–59.

О ФОРМАЦИЈАМА СА СУФИКСОМ *-ИЦА* И АНТРОПОНИМОМ У ОСНОВИ (дијалектолошки, ономастички, логичко-граматички и „феминистички“ аспект)¹

Анстракт: Истраживање показује да српски језик познаје два творбена модела формација са суфиксом *-ица* и антропонимом у основи: модел *Рајковица* (придевска основа изведена од антропонима + *-ица*) и модел *Шћепаница* (антропонимска основа + *ица*). У раду се трага за вредностима таквих изведеница у различитим сферама именовања (друштво, простор, грађевине, време, предмети), као и за дијалекатским разликама, правилностима у употреби једног или другог творбеног модела, разликама у статусу изведених јединица и сл. Пореде се односи мотивног имена и изведених формација и изводе закључци општијег типа.

Кључне речи: творба речи, суфикс *-ица*, антропоним, народна епика, дијалекат, назив жене по мужу, топоним, лексикографија, граматика.

Формације типа *Рајковица* у српском језику живе обично са једном од две вредности: (1) ‘супруга носиоца датог имена’ и (2) ‘локалитет (њива, ливада или сл.) назван по власнику’. Дакле, уобичајени референтни субјекти таквих именица су ‘жена’ и ‘земља’, а лице као носилац мотивног имена (лице релатор) је млад човек, односно, бивши власник – у време настанка топонима човек-домаћин.

1. Прва вредност нам је добро позната из српске народне епике.² У песми Зидање Скадра народни певач по мужу идентификује жену најмлађег брата Гојка: „Ал’ говори Гојковица млада“ (139), „Нема шта ће Гојковица млада“ (149), „А дођоше два Мрљавчевића, // Два ђевера Гојковице младе“ (175–176). Тако Гојкову жену, своју најмлађу јетрву, ословљава и „госпођа

¹ Прилог је рађен у оквиру научноистраживачког пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (178020), који финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије. Верзија рада је прочитана под насловом *Рајковица као „Рајкова њива“ (дијалекатски условљен топономастички модел)* (Међународни научни скуп Путеви и дometи дијалекатске лексикографије, Ниш, 2013).

² За истраживање је коришћен корпус народних песама дат у електронском облику: www.monumentaserbica.com.

краљица“, жена Вукашинова: „Јетрвице, *млада Гојковице*! // Нешто ме је забољела глава“ (135–136). Иста особа своју другу (средњу) јетрву идентификује са „љуба Угљешина“, а ословљава са „*моја јетрвице*“. За народног певача Гојкова невеста тек на крају песме, тј. пред само остварење планиране радње, престаје бити „Гојковица“ – постаје „танана невеста“: „Угледа га танана невјеста“ (158, први пут у ситуацији непосредног сусрета супружника), „Не сјећа се танана невјеста“ (168), „Ал’ се смије танана невјеста“ (181), „Још се смије танана невјеста“ (187), „А кад виђе танана невјеста“ (209). То се, дакле, дешава онда када народни певач „танану невесту“ почиње припремати за лични подвиг, за тренутак у коме ће кротка жена-супруга (*Гојковица млада*) устукнути пред самоиницијативном женом-мајком.

У једној од варијаната песме „Бог ником дужан не остаје“ (ијекавско-икавска) као епски јунаци се појављују сестра Јелица, браћа Павле и Радул (који су „напоредо расли“) и њихове супруге. Народни певач по мужу овде идентификује само Павлову жену, ону злу, и по свему судећи млађу невесту: „Кад то вид’ла млада Павловица“, „Разбоље се млада Павловица“ итд. Тим се именом Павловица прати до самог краја, тј. до заслужене сурове казне. У екавској варијанти исте песме, где браћа носе имена Ђурђе и Павле, по мужевима се називају обе невесте: „Ал’ беседи млада Павловица“ (7), „Њој беседи млада Ђурђевица“ (11).

По мужу се назива још неколико жена у српској народној епици: „млада *Ђорђијница*“, жена Црнога Ђорђа („Почетак буне против дахија“); *Павловица* или „млада Павловица“, жена Плетикосе Павла („Змија младожења“); *Митровица* („Кучка једна, млада Митровица“), жена Дмитра Јакшића („Бог никому дужан не остаје“); *Јанковица* („те сестрими Јанкову љубовцу: // Богом сестро, госпо Јанковице!“), песма „Дворба Јакшића“).

Двоструким именом, властитим и именом по мужу, народни певач идентификује „Јелицу Маркову“, верну и домишљату жену Марка Краљевића: „Деси́ла се *млада Марковица*“ (34), „Када *Јеле* исповеди Марка, // Тад се свлачи с црна калуђера, // И остане *Јелица Маркова*“ (98-100), „Није га то *Јеле Марковица*“ (103) („Љуба Марка Краљевића превари јунака“); „Чујеш *Јело*, и срце и душо! // До сад си се *Марковица* звала, // А од сад си Минина *госпођа*“ (297-299) („Марко Краљевић и Мина од Костура“). Ови стихови указују на разлике у примени пуног властитог имена удате жене и имена које јој се надева по мужу: пуно лично име прати присвојни придев изведен од мужевљевог личног имена, као формални атрибут (*Јелица Маркова*), док име по мужу (чист релатив) прати придев као прави атрибут (*млада Марковица*, исп. *Гојковица млада*). Супротно овом, хипокористично име долази са́мо (*Јеле, Јело*), односно, бива праћено атрибутивом *Марковица* (*Јеле Марковица, Јела (...) Марковица*). Ови примери указују на то да именице типа *Рајковица* живе као назив којим се одређена жена идентификује не као ‘жена, особа’, већ као ‘невеста’ или ‘супруга носиоца да-тога имена’. Стихови „До сад си се *Марковица* звала, // А од сад си Минина

госпођа“ одражавају језичку свест да такав назив живи као релатив без икакве семантичке компоненте, те да је битно различит од назива који подразумева одређење – у случају *госпођа* одређен друштвени статус.

У народној епизи се бележе и други, општесрпски модели именовања жена по мужевљевим друштвеним улогама и звањима: напоредо са *краљица* (модел тзв. именичке моције: именичка основа *краљ*- + *-ица*), као знатно чешћи бележе се називи *агиница*, *пашиница*, *беговица* (исп. „Нека буде млада агиница“, „Онда скочи млада пашиница“, „Кад их виђе пашиница стара“, „Већ кадуна млада беговица“) и сл. Изведенице типа *агиница*, као и *Рајковица*, настају по моделу тзв. суплетивне моције (придевска основа, овде изведена придевска основа типа *агин*- + *-ица*), а функционишу по моделу именичке моције: не живе у паровима типа *старица* : *старац* већ у паровима типа *краљица* : *краљ* (*агиница* : *ага*).³ Међу називима жена изведеним од мужевљевог властитог имена нема потврда за творбени модел типа *краљица*.

1.1. Формације овога типа су у истој вредности, као и данас жива говорна појава, присутне у горњем Подрињу (околина Фоче). Док су сеоске заједнице живеље пуним животом, тамо је тако називана свака тек удата особа: *Неђовица*, *Вељковица*, *Гђјковица*, *Нјковица*, *Ђђјиница*, *Јоковица*, *Владовица* (: Владе), *Бђшковица*, *Мјтровица*, *Рајковица*, *Пђтковица*, *Мђрковица*, *Марковица*, *Лђзђревица*, *Миловица* (: Миле), *Слђвковица*, *Стђјановица*, *Ивђновица*, *Јовановица* и сл. Немам јасну представу о томе колико дуго су оваква назвања одржавана, али знам да су се она с протоком времена, по свој прилици са потпуним престанком статуса невесте, у већини случајева повлачила и уступала пред неким другим именом (властито лично име, од њега изведен хипокористик, неко име одмиља или лични надимак добијен у новој заједници, и сл.). То, дакле, нису стални и трајни називи (имена): њихов живот је ствар граматике датог народног говора, а не нека нарочита лексичка скупина.

1.2. Кад су у питању друштвени оквири овакве језичке праксе, вероватно је да се она могла појавити и заживети у говору оних заједница у којима није била уобичајена женидба пре пунолетства, тј. пре увођења младога човека у свет одраслих. Јер, оваква говорна идентификација невесте може бити смислена само под условом да младожења већ има изграђен и утврђен идентитет у заједници којој припада.

Српском народном животу својствено је практиковање и битно другачијих обичајних норми у овом домену, о којима нам, поред осталог, сведоче

³ О пореклу, граматичкој и моционој функцију суфикса *-ица* у именицама типа *вучица* и *старица*, као и о разлици између „именичке моције“ и „суплетивне моције“, в. Бошковић 1978: 59-91. У разматрању типова формација са *-ица* у „српскохрватском“ (и другим јужнословенским језицима) Бошковић (1978: 77-85) не помиње тип *Лазаревица* и *Лазарица* / *лазарица* (изведенице са антропонимом у основи).

и поједина књижевна дела. Ако се о обичајним нормама Врања и околине може судити по роману „Нечиста крв“ Боре Станковића, онда је непотребно говорити о разлозима који су условљавали да Софка удајом постане *газ-да-Маркова снаја*, а не *Томчина / Томчетова жена, невеста, љуба* или сл. Непотребно је објашњавати зашто она у датој заједници не би могла бити названа и препозната као (*млада*) *Томченица*.

Треба, уз то (или пре свега), имати у виду и чињеницу да се у насељима тзв. динарског типа, каква су сеоска насеља на простору горњег Подриња, живот одвијао у малољудним сеоским заједницама, засеоцима („села“) са највише 10-ак кућа. У тако малољудним заједницама друштвени идентитет сваког појединца се морао установљавати много лакше и брже него у многољудним заједницама каква је била не само она у Врању, већ и у већини других србијанских (и не само србијанских) насеља.

1.3. Дакле, формација типа *Рајковица* ‘Рајкова супруга’ нема, а вероватно их није ни било на србијанском југоистоку, искуствено ми је познато је да их нема у централној Србији (Поморавље, Левач, Ресава), имам посредне информације да их нема ни у доњем Подрињу (Бајна Башта и околина), околини Ваљева, у Рађевини и Ибарском Колашину. Простирање описане говорне појаве остаје нам засад непознато, а није ми познато ни то да је на њу у нашој науци уопште и скренута пажња. У дијалектолошким студијама сам наишла на само један траг постојања формација овога типа: у монографији о говору западне Херцеговине, и то у одељку о облицима вокатива личних имена на *-ица*, наведени су, поред осталих, и облици *Матинице*, *Јуринице*, *Їбринице*, *Мехинице* (Ресо 2007: 297). Судећи по томе што се једна оваква формација појављује и код Његоша (*кнегиња Иванбеговица*),⁴ врло је вероватно да описана говорна појава живи (или је живела) на простору читаве старе Херцеговине и већег дела Црне Горе. Имам усмену информацију да та појава живи и у српским говорима пећког Подгора (Синаје), и то како код Срба тако и код муслимана;⁵ те да је у траговима присутна и у северној Босни. Судећи по томе што се јунакиње Сремчевог романа „Поп Ћира и поп Спира“ називају (*non*) *Спириница* и (*non*) *Ћириница*, ту су појаву познавали (или је и данас познају) и говори Баната.⁶

⁴ Ову и њој функционално сличне јединице које се бележе у језику Горског вијенца, Б. Дабић тумачи као показатељ „да у *Горском вијенцу* није све достојно номинације, тако је често и са женским особама: *сестра Батрићева, снаха Милоњића, једна баба, кнегиња Иванбеговица*“ (Дабић 1987: 424). Ово тумачење подсећа на оовремене (можда и оновремене) захтеве за политички или „родно“ коректним језиком, и садржи превид да поменути књижевни ликови наступају као имаоци одређене породичне или друштвене улоге у делу, те да је њихова персоналност за радњу у целини небитна.

⁵ За ову сам информацију захвална колеги Голубу Јашовићу.

⁶ Ова појава је у Банату могла бити подржана мађарским утицајем, где је донедавно била уобичајена

2. За разлику од представљене вредности, са високо израженом друштвеном условљеношћу, легитимичан увид у топономастичку грађу указује на то да формације настале по моделу типа *Рајковица* (изведена придевска основа + *-ица*) живе на читавом српском језичком простору као називи одређених просторних јединица, са мотивном вредношћу „посед, њива или ливада особе А“. Може се, изгледа, констатовати и то да су у творби топонима од антропонима на деловима херцеговачко-крајишког говорног простора знатно чешће од *-ица* учествовали други именички суфикси (*-ац*, *-ача*, *-уша*, *-ина*), док је на призренско-тимочком и косовско-ресавском говорном подручју у формацијама овога типа суфикс *-ица* продуктивнији од већине других именичких суфикса. Тамо су од изведеница на *-ица* бројнији само топоними настали функционалним поименичењем присвојних придева (модел *Рајково*), што је модел који би се најпре могао препознати као одраз анализације тих говора.

Како ћемо видети, општа дијалекатска слика је утицала на то да у овој сфери именовања (топонимија) преовладава или модел типа *Рајковица* (области у којима се такве формације не користе као називи за жену-супругу), или модел типа *краљица* (области у којима формације типа *Рајковица* живе као називи за жену-супругу).

2.1. У областима где овакве формације (присвојни придев са мушким личним именом у основи + *-ица*) не живе са вредношћу ‘супруга особе А’, оне су доста добро заступљене у топонимији. Тако је у доњем делу слива Јабланице (Лесковац), у околини Зајечара и Јагодине, као и у Ибарском Колашину, где је суфикс *-ица* (напоредо са *-ац*) чешћи од свих других именичких суфикса који су у топономастичким изведеницама везане за основе са антропонимом (*-ача*, *-ац*, *-ка*, *-че*, *-ина*).

доњи део слива Јабланице: *Балићевница*, *Займовица* (Горња, Доња), *Кајтазовица*, *Карасановица*, *Талаковица*; *Беговица*;⁷

околина Зајечара: *Амеровица* / *Амеровице* / *Амеровац*, *Марковица*, *Сенковица*, *Толовица*; *Поповица* (исп. *попадија*);⁸

пракса да се властитом имену жене уз мужевљево презиме приписује и име типа *Павловица* (можда стечена под утицајем словенског супстрата), што се практиковало чак и при упису у књиге венчаних. Модификацијом те традиционалне именске формуле удате жене, код Мађара се данас развило више модела, који, илустровани примерима *Нађ Јулија* и *Петефи Шандор*, изгледају овако: (1) Јулија преузима мужевљево презиме и пуно име коме додаје „суфикс *не*, постаје Петефи Шандорне (мађ. *Петџфи Сандорне Јлиа*), доста ретко међу млађим генерацијама“; (2) „Јулија додаје суфикс *не* мужевљевом презимену и задржава своје пуно име и презиме, постаје Петефине Нађ Јулија (мађ. *Петџфинџ Нађ Јлиа*)“; (3) „Јулија додаје суфикс *не* мужевљевом пуном имену и презимену и додаје своје пуно име и презиме, постаје Петефи Шандорне Нађ Јулија (мађ. *Петџфи Сандорне Нађ Јлиа*)“ (Мађарска имена: Википедија, 10. 04. 2013).

⁷ Примери су преузети из рукописа *Микротопонимија доњег дела слива Јабланице* Радмиле Жуђић. Књига ће бити објављена у едицији Монографије Института за српски језик САНУ.

⁸ Примере доноси Ј. Динић у раду под насловом *Ономастика „косовљанских села“ у околини*

околина Јагодине: *Димитријевица* – њива купљена од неког Димитрија, *Ђорђевица* – њиве у Риту, *Рајковица* – њиве, доскора ливаде, *Џоџиница* – њива, припадала неком Sosi, *Шишћевица* (?) – њиве; *Попчица* (?) – воћњак (Радић 2003: *Речник*);

Ибарски Колашин: *Балабањовица* – извор у Балабановачком потоку до Голог брда, *Драговица* (/ *Драгојевица*) – веће брдо и пашњак, *Илиница* – брдо (коса) изнад села, *Милошевица* – пашњак, некад била њиве, *Милутиновица* – поток, *Муртовица* – извор и ливада, *Радновица* – њива у страни, *Павџница* – ливада у страни и извор (вероватно према *Пава*, женско име, тј. хипокористик).⁹

2.2. На простору старе Херцеговине (Пива и околина Фоче)¹⁰ суфиксом *-ица* се гради нешто друкчији тип топонима са антропонимом у основи. Наслућује се да су вредносне разлике ‘Рајкова невеста’ – ‘Рајкова њива’ тамо назначаване на два начина.

(1) За топонимастичку вредност је резервисан творбени модел типа *краџица*, тј. непосредно везивање суфикса *-ица* за основу властитог личног имена: *Ђураџица* – „веће брдо“, *Милуџица* – „стране у кањону Сушице“, *Шћепаница* – „зараван на којој су пронађени остаци старе цркве“, *Вилаџица* (?) – „локва у пашњаку“ (Цицмил-Реметић 2010: *Речник*).¹¹ Разлика између антропонимске и топономастичке вредности додатно је могла бити подвучена и разликом јединска (антропонимска) – множинска (топонимска) форма, на шта указује топоним *Томџице* потврђен у околини Фоче.¹²

(2) Код формација у којима је суфикс *-ица* везан за придевску основу образовану од антропонима (модел *Рајковица*), дистинкција антропоним (невеста лица А) : топоним (локација коју поседује или обрађује лице А) је,

Зајечара (Ономатолошки прилози XXII, у штампи).

⁹ Примери се доносе у раду *Ономастика Ибарског Колашина*, који је Радислав Пумпаловић предао за објављивање у Ономатолошким прилозима (књ. XXIII). У селима око К. Митровице ојконим *Митровица* (град, назван по цркви посвећеној св. Димитрију Солунском) је једина потврда топономастичке формације овога типа (Радислав Пумпаловић, *Ономастика Бањске и околних села*, ОП XXII – у штампи).

¹⁰ Грађа из Пиве (север Црне Горе) је доношена у Цицмил-Реметић 2010: *Речник*. У околини Фоче (Република Српска) је прикупљена (и за потребе овог истраживања прегледана) топономија са простора села Завајит и Челебићи.

¹¹ Од ових примера се, на формалном плану, морају разликују топоними у којима је суфикс *-ица* везан за придевску основу са суфиксом *-ј* (нпр. *Ивањица*, можда и *Калуђерица* у околини Београда).

¹² Посебно питање представља улога сегмената *-аш* (/ *-уш*) у структури наведених топонима (*Томџице*, *Ђураџица*, *Милуџица*, *Вилаџица*). Иако је вероватно да он потиче из антропонимске сфере, тј. да је градио хипокористике (*Томаш*, *Ђураш*, *Милуш*, *Вилаш*), чуди то што већина потврђених топонима у основи има баш тај тип хипокористика.

по свему судећи, била назначавана само разликом јединска (антропонимска) : множинска (топонимска) форма: *Божовице* – „пашњак“, *Муратовице* – „ливаде“ (Цицмил-Реметић 2010: *Речник*). Три јединска лика оваквих топонима, потврђена такође у Пиви (*Муратовица* – „већа долина и вала“, *Рајновица* – „потес шуме“ и *Рађуновица* / *Рађуновац* – „већи потес вала, ливада“), вероватно представљају секундарне форме, тј. накнадну сингуларизацију до које је могло доћи у условима нестанка мотивних имена из антропонимског система, уз постепено губљење назива по мужу.

3. Прегледала сам и грађу прикупљену у околини Требиња (Придворци), где се бележи само један пример са *-ица* и антропонимом у основи: *Панталијевица* / *Панталијева црква* (Пујић 2009: 607, 609). Субјекат имена овде, дакле, није ‘земља – њива или ливада’, већ ‘црква’. Такав је субјекат највероватније примарно стајао и у топониму *Шћепаница* – име једне заравни на Шћепан Пољу где су пронађени остаци некадашње цркве. Носилац мотивног имена у првом случају је светитељ коме је храм посвећен (*Панталејевица* : св. Панталејмон, тј. *Панталија* / *Пантелија*), а у другом ктитор или градитељ храма (*Шћепаница* : Херцег Стјепан, тј. *Шћепан*). Формацији *Шћепаница* (: *Шћепан*, ктитор), где је *-ица* везано непосредно за основу властитог имена, у свему одговара *Лазарица* (Црква светог Првомученика Стефана у Крушевцу, подигао ју је кнез *Лазар*), док формацији *Панталијевица* одговара познатији топоним *Митровица* – који је, вероватно, такође примарно био везан за цркву (црква посвећена св. Димитрију Солунском, исп. *Митровдан*). Разлике у односу *Митар* (св. Димитрије, светитељ коме је црква посвећена) – *Митровица* (црква), и *Лазар* (кнез Лазар, ктитор) – црква *Лазарица*, могу указивати на то да ни *Рајковица* (одређена жена-невеста) примарно није подразумевало ‘жена која припада Рајку’, већ ‘жена која је одана, посвећена Рајку’.

4. Дакле, напореда са ‘одређена жена’ и ‘одређени локалитет, земља’, референтни субјекат формација типа *Рајковица* може бити и ‘одређена црква’ названа по светитељу коме је посвећена (*Панталијевица*, *Митровица*).¹³

¹³ Поред овога, формације истог типа бележе се и у називима хришћанских празника, тј. крсних слава. Назив изведен од женског светитељског имена има структуру типа *Рајковица* (исп. топоним *Павиница*), а назив од мушког светитељског имена структуру типа *Шћепаница*: *Петковица* (околина Јагодине; Света Петка, 27. октобар), *Петковица* (Звечан; Трнова Петка, 8. август); *Ђурђица* / *Ђурђиц* (околина Јагодине; Свети Ђорђе, 16 новембар) (исп. и *Трђица*, дан светог Тројства). По овом другом моделу настало је и вишезначно *лазарице*, *лазарица* (в. РСАНУ: *лазарица*) – које никад не подразумева непосредну релацију са носиоцем властитог имена (новозаветни *Лазар* → Лазарева субота → *лазарице* ‘обред везан за Лазареву суботу’; кнез *Лазар* → лазарева одежа → *лазарица* ‘одело слично одежди кнеза Лазара’). По свему судећи, посредну релацију са мотивним именом подразумевају и називи *Ђурђица* и *Петковица*: св. Ђорђе → Свети Ђорђе ‘16. новембар, дан посвећен св. Ђорђу’ → *Ђурђиц* /

Грађа показује да формације типа *Шћепаница* (непосредна веза антропонимске основе и суфикса *-ица*) за референтне субјекте могу имати само предмете типа 'одређени локалитет, земља', или 'одређена црква' названа по своме ктитору (градитељу), дакле, само предмете изван категорије лица. Чињеница да ова последња група имена представља права (на општијем плану једина) властита имена одређених објеката, говори да чисте антропонимске основе могу бити погодне за градњу властитих имена у другим сферама именовања, док се имена у истој (антропонимској) сфери именовања (име жене по мужу) могу градити само од попридевљених антропонимских основа.¹⁴ Посматрано са категоријалног аспекта, суфиксом *-ица* се од чистих антропонимских основа граде стални (и једини) називи одређених предмета (исп. *лазарица* – обред, врста одећа; *Лазарица* – црква), док попридевљене антропонимске основе учествују у градњи чисто (или доминантно) релацијских назива, какав је и сваки назив жене по мужу.¹⁵

5. Да се, најзад, запитамо шта повезује све наведене вредности ових формација? У свим случајевима имамо мотивну реч везану за једно лице као једну (референцијално-)семантички одређену тачку (име лица), и у свим се случајевима суфиксом *-ица* назначава други референцијално одређен субјекат (одређена 'жена', 'њива, ливада', 'црква', 'дан у години') чије је именовање подразумевало неку врсту релације са носиоцем властитог имена (припадност, присвајање, потицање, посвета). Разлика је у томе што у случају 'жена' мотивна и изведена реч функционишу у истој сфери именовања (катеорија лица), што утиче на трајну зависност изведене речи од мотивног имена (једна зависна поред једне независне, референцијално-семантички одређене тачке – *Гојковица* : *Гојко*), док у случајевима 'земља', 'црква' или сл. изведени назив функционише у битно (катеоријално) другачијој сфери именовања ('не-лице', тј. 'не-људско'). Име лица ту представља мотивно име јединице која је од њега категоријално различита, и стога семантички независна: ту немамо однос две повезане референцијалне тачке, већ једну

Ђурђица 'крсна слава (нарочита врста обреда) на дан св. Ђорђа'. На везивање појма славе за одређени дан, а не непосредно за светитеља, указује и то што се у многим крајевима каже „славе *Никољдан*“, а не „славе св. Николу“.

¹⁴ Разлог је, свакако, у томе што у антропонимској сфери (систем личних имена и хипокористика) непосредна веза суфикса *-ица* и антропонимске основе даје ново, мушко (исп. Радоје, *Радојица*; Милоје, *Милојица*; Владо/е, *Владица*) или женско лично име (исп. Рада, *Радица*; Стана, *Станица*; Ана, *Аница*), или, пак, хипокористик (Соња, *Соњица*; Нина, *Ниница*; Никола, *Николица*).

¹⁵ То говори да се у српском језику формације типа *бег-ов-ица* и *краљ-ица* не разликују само по структури, већ и по начину именовања, тј. категоријалној припадности: *беговица* (и *Рајковица*) су чисти релативи – нису имена одређења већ алтернативни називи са изразито високим степеном прагматичке условљености, док је *краљица* релатив-квалитет, назив који подразумева и одређење.

семантички одређену тачку (мотивно име) која стоји наспрам друге, референцијално-семантички одређене „тачке“, тј. „предмета“ битно друкчије категоријалне природе. ‘Црква’ као затворен простор и ‘локација (њива, ливада или сл.)’ као власништвом или обрадом ограничен део земљишта су квантитативни предмети који се простиру у појмљивим границама: то нису „тачке“ (оно што је једно по себи), већ границама омеђене просторне јединице. Дакле, иако се субјекти (предметност) посматраних формација са антропонимом у основи издвајају у друштву и простору на сличан начин, за шта је одговоран сам суфикс *-ица*,¹⁶ категоријалне разлике (разлике у сфери именовања) утичу на битно различит живот тих јединица. Једне живе као чисти релативни називи (лице : лице, *Митар* : *Митровица*) и њихову употребу диктирају прагматичко-граматички механизми, док друге живе као чиста (властита) имена, појмови независни од мотивног имена (*Митровица*, топоним, некад црква).

6. Намеће се, на крају, питање како ови налази могу бити важни у приступу дијалекатској лексици, тј. у дијалектолошким и ономастичким истраживањима? Изнесени налази показују да је за потпуно разумевање одређеног типа топономастичких јединица неопходно познавање живота истих или њима сличних формација у другим сферама именовања, али и обрнуто – да је за разумевање начина функционисања именичке лексике у категорији лица каткад неопходно и познавање ономастике. Уједно, формације типа *Рајковица* и *шумаревица* (или *Шћепаница* и *краљица*) показују да се граница између властитих и апелативних имена на неким логичким нивоима губи, тј. да све речи из одређене сфере именовања бивају подложне деловању одређеног творбено-граматичког механизма.

Надам се да анализе изведене у овоме раду показују и да механизам по коме се од мужевљевог звања или личног имена гради име његове супруге (*Гојко*, *Гојковица*; *министар*, *министарка*), као и механизам по коме се од општих назива лица граде ознаке за лица само једног пола (*професор*, *професорица* / *професорка*), суштински припадају домену граматике, а само формално и домену лексике. Те се формације тичу само референције (или и релације), и са мотивним именима не живе као паралелне, већ од њих семантички зависне јединице (о томе у Радић 2011). Зависност формације *професорица* од *професор* (или *Гојковица* од *Гојко*) само се по типу податка разликују од зависности форми *жене* (Н мн., Г јд.) или *женом* (И јд.) од *жена* (лексема). Питање је, стога, да ли у пописима дијалекатске (и сваке друге) лексике такве формације треба доносити као посебне лексичке јединице, или би механизме по којима оне настају и живе требало представљати

¹⁶ Вредностима суфикса *-ица* у српском језику бавимо се у раду „Суфикси *-ина* и *-ица* као опозити у географској термнологији и топонимији“, *Ономатолошки прилози* XXII – у штампани.

као граматичке механизме. Давање статуса лексичке одреднице таквим јединицама у нашој лексикографској пракси, уз деловање идеологије феминизма и погрешних ставова о улози рода у језику, могло је допринети савременој појави да се оне почну схватати као лексеме (семантички посебне јединице), тј. да код многих говорника српског језика моција рода престане деловати као промена рода условљена и „нормирана“ прагматичко-граматичким механизмима.

Цитирана литература

- Бошковић, Радослав. Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници (1936). *Одабрани чланци и расправе*. Титоград: ЦАНУ, 1978, 45–175.
- Дабић, Л. Богдан. Антропоними горског вијенца. *Зборник VI југословенске ономастичке конференције*. Београд: САНУ, 1987, 419–42.
- Ресо, Asim. *Govori zapadne Hercegovine* (Izabrana djela, knj. II). Sarejevo: Bosansko filološko društvo, 2007.
- Пујић, Саво. Ономастика Придвораца Требињских. *Ономатолошки прилози XIX–XX* (2009): 523–620.
- Радић, Јованка. Топонимија Белице. *Ономатолошки прилози XVI* (2003): 17–322.
- Радић, Јованка. О граматичком одређењу назива за лица у српској лексикографији, *Наш језик* XLVI/3–4(2011), 50–61.
- Цицмил-Реметић, Радојка. *Топонимија Пивске планине*. Библиотека Ономатолошких прилога, књ. 1. Београд: Одбор за ономастику САНУ, 2010.

Jovanka J. Radić

ON THE FORMATIONS USING THE SUFFIX *-ICA* AND CONTAINING AN ANTHROPONYM IN THE BASE (dialectological, onomastical, logically grammatical and ‘feminist’ aspects)

Summary: In the Serbian language, two formation models are commonly at work in the formations using the suffix *-ica* and containing an anthroponym in the base: the *Lazarevica* model (the adjective base derived from an anthroponym + *-ica*) and the *Lazarica* model (an anthroponym as the base + *-ica*). The first model has been (/was) associated with the following values: (a) ‘a wife, a spouse’ of the person whose name is contained in the base; (b)

a 'locality', an area whose scope is defined by the cultivate or ownership (*Rajkovicica*, *Markovicica*, *Draganovicica*); but also (c) a 'church' (*Pantalijevica* : Saint Panteleimon; *Mitrovica* : Saint Demetrius of Thessaloniki). Nowadays, the value 'the wife of the person A' can rarely be found in Serbian vernacular dialects. The formations conforming to the second formation model have the following types of objects as referential subjects: (a) 'a locality, land' (*Milušica*, *Đurašica*, *Tomašice*); (b) 'church' (*Lazarica* : Prince Lazar, *Šćepanica* : Herzog Stjepan – founders, i.e. *ktetors* of churches); but also (c) 'rite, feast', 'garment' (*lazarica* / *lazarice* : Lazarus Saturday, Lazarus' shroud; *Đurđica* (family feast – *slava*) : Saint George). It is due to the overall dialect profile that either the *Lazarevica* (regions where such formations are not associated with the value 'a wife, a spouse'), or *Lazarica* model types prevail in the toponymy of particular regions. What all values of the analyzed formations have in common is that their base word implies the person A as a single (referentially and) semantically defined point, just like the suffix *-ica* suggests another referentially defined objectivity – an individual and singular in itself (a woman), or intelligibly delimited (by means of cultivate, walls, etc.) subject of denoting. In the conclusion, the findings that demonstrate the interdependence of onomastics, dialect grammar and lexis are highlighted. Attention is also drawn to the functional relationship between the value 'the wife of person A' and gender motion in the Serbian language, as well as to the prevailingly grammatical (and not lexical) status of the *Lazarevica* and *profesorica* formation types.

Key words: word formation, suffix *-ica*, anthroponym, folk epic poetry, dialect, wife's name derived from that of her husband, toponym, lexicography, grammar